

Kiss Károly

Néhány mondat a fenntarthatóságról

(Egy fogalom tündöklése és bukása)

E jobb sorsra érdemes fogalom kezdetben fontos és egyértelmű követelmény hordozója volt: az emberi populáció és gazdaság nem lépheti túl a bioszféra megújuló képességének határait, az ökoszisztémák eltartó képességét. Mára viszont eljelentéktelenedett, inflálódott. Divatszóvá válván politikusok, gazdasági vezetők és bármilyen szakmabeliek elfojthatatlan kényszert éreznek, hogy három-négy mondatonként legalább egyszer el ne ismételjék. Hallhatunk fenntartható költségvetésről, árfolyamról, adórendszerről, nyugdíjrendszerről, gazdasági növekedésről, exportról, egészségügyi reformról, családpolitikáról, területpolitikáról, sőt: fenntartható gazdaságról és társadalomról. A szakmabeliek fenntartható mezőgazdaságról, közlekedésről és egyéb ágazatokról beszélnek, sőt, fenntartható vállalatról. Mára valójában nem jelent többet, mint egy pozitív jelzőt, a kedvező, a jó szinonímáját. (A környezetgazdászok körében pedig a „környezetbarát” minősítés indokolatlan felturbózását.)

Stern 19/2011

A fogalom politikai karrierje az ENSz úgynevezett Brundtland-jelentésével indult el 1985-ben, s a meghatározást minden, környezeti tanulmányokat folytató egyetemista kívülről fújja: „úgy kell kielégíteni a jelen szükségleteit, hogy ne veszélyeztessük a jövő generációk igényeit”. E megfogalmazás azonban nem állja ki a tudományosság próbáját. A szükségletek nem elégíthetők ki (a koldulórendekét és remetékét leszámítva), és a szakadatlan műszaki fejlődés egyre újabbakat generál. A szükségleteket – legalább is a fejlett világban – az ökoszisztémák korlátozott eltartó képessége miatt nem kielégíteni, hanem korlátozni kellene. A fogyasztói társadalmak azonban egy ilyen üzenetet nem viselnének el. (Ehelyett van a sok pótcselekvés: szelektív hulladékgyűjtés, lámpaoltogatás, környezetbarát autók, stb.)

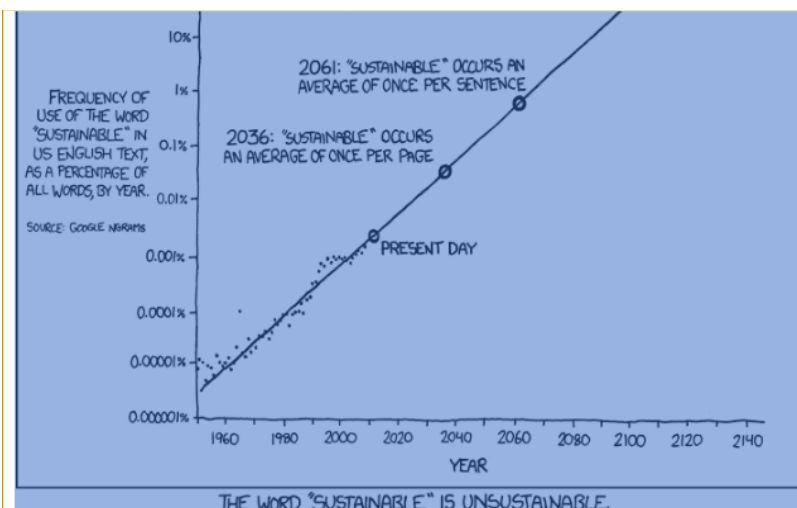
De nem elég, hogy e fogalom a politikai vitákba már súlyos szünetelési rendellenességgel került be, a tíz évvel ezelőtti, Johannesburgi Föld-csúcson tovább deformálódott. Tekintettel arra, hogy a világ kb. 200 országának nagy többsége a „fejlődő”, azaz szegény kategóriába tartozik, az ő esetükben hipokrita álláspont lenne az ökológiai fenntarthatóság követelményét hangoztatni, miközben lakosaik százmillió-számra éheznek, a nők nem rendelkeznek az alapvető jogokkal, stb. Erre tekintettel született meg a gazdasági és a társadalmi fenntarthatóság fogalma, ami azt jelentette – hangsúlyozottan az ő esetükben –, hogy a gazdasági fejlődés, a társadalmi kohézió és az alapvető emberi jogok biztosítása is fontos

követelmények. Ezen kapva kaptak a fejlett országok, és felhígították a fenntarthatóság eredeti fogalmát. Azóta beszélnek a fenntarthatóság három lábáról vagy pilléréről, az ökológiáról, a gazdaságról és a társadalmiról. Ennek az az üzenete, hogy igaz, hogy egy adott időszakban további, visszafordíthatatlan károsodásokat okoztunk a természeti környezetben, de a gazdaságban elért sikereink kompenzálják e károkat (nem kompenzálják!). Vagy: további jogokat adtunk a kisebbségeknek, elismerjük a másságot és így a természet rombolása ellenére is pozitív a mérlegünk (nem az!).

Ez a gondolkodásmód végletesen elhibázott. Az ökológiai követelmény ugyanis a természeti törvények erejével hat, szemben a „puha” gazdasági és társadalmi törvényekkel. A gravitáció nem alku kérdése, a gazdasági és a társadalmi folyamatok viszont tőlünk függenek. Akarhatunk gyorsabb növekedést és foglalkoztatás-bővülést nagyobb költségvetési hiány ellenében, de semmit sem tehetünk, hogy a sokadik emeletről kiugorván magunkat halálra ne zúzzuk. Ha tömegesen pusztítunk ki fajokat, az ökoszisztémák stabilitása és emberi életet fenntartó funkcióik meggyengülése óhatatlanul bekövetkezik. Mindezt a gazdaságban és társadalompolitikában elért eredményeink nem kompenzálják.

Az ökológiai követelmény felhígítása, a fenntarthatóság gazdasági és társadalmi lábairól, pilléiről való beszéd valójában a fogyasztói társadalom kibúvója a fenntarthatóság érdekében teendő igazi intézkedések alól. Ráadásul, ha belegondolunk, a gazdasági vagy társadalmi fenntarthatóság hangoztatása még értelmetlen is. A „gazdasági fenntarthatóság” ugyanis – ideológiai alapállástól függően mást-mást jelent. Egy európai értelemben vett szocialista gazdaságpolitikus az állami szektort bővítené, és nem riad vissza a költségvetési hiány és az államadósság növekedésétől; a liberális ennek az ellenkezőjére törekszik; a konzervatívok az utóbbi időkig a kínálati oldal megerősítését favorizálták. A „társadalmi fenntarthatóság” úgyszintén az ideológia értékek függvénye. A szocialisták a nagyfokú redistribúció és jövedelem-kiegyenlítés hívei, a liberálisok az esélyegyenlőséget, a másságot, az emberi jogokat hangsúlyozzák, míg a konzervatívok a családra, a tradícióra, a demográfiai egyensúlyra helyezik a hangsúlyt. A nem ökológiai értelemben használt „fenntarthatóság” tehát ködösít, homályosít, összezavar.

Amerikában utána számoltak: ha a fogalom elterjedésének eddigi trendjét extrapoláljuk, 2036-ban már nem lesz olyan írott szöveg (bármiről is szóljon), melyben a „sustainable” oldalanként ne fordulna elő, 2061-ben pedig olyan mondat. A század vége felé már szinte alig fogunk más szót használni.¹ (Bármennyire is abszurdnak tűnik, ha a környezeti gondok az eddigi ütemben súlyosodnak, és a fenntarthatóság visszanyeri eredeti értelmét, a jóslat akár még valóra is válhat.)

¹ Forrás: Google ngrams.

E fogalom parttalan használatának elterjedése az ökológiai közgazdaságtan egy-két híres képviselőjét is megingatta (nem is beszélve a nemzetközi szervezetek tévelygéseiről). Dennis Meadows pl. azt írta, hogy „fenntartható az a társadalom, amely generációkon keresztül fennmarad, működőképes...”. Az ókori Görögország és a Római Birodalom néhány évszázados történelmével vajon kiérdemelte a „fenntartható” jelzőt? A kazár birodalom, vagy a besenyők mülékony sztyepei társadalma „fenntartható” volt? Magyarország 1100 éves, de ha a jelenlegi demográfiai trendek folytatódnak, két-háromszáz év múltán hült helyünk lesz... „Fenntartható”-e az, ami csak volt? Azt hiszem, Meadows bajban lenne, ha megkérnénk, hogy értelmezze e definíciót.

Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága így fogalmaz: „A tőkeszemlélet alapján a fenntartható fejlődést az időben nem csökkenő egy főre jutó vagyonként értelmezhetjük.” Milyen vagyonról van itt szó? Mert ha pl. a fizikai infrastruktúra folyamatos növekedéséről, akkor jaj a környezetnek! Ugyancsak az UNECE megállapítása: „A fenntartható fejlődés a jól-lét nagyon hosszú időn át tartó növekedése; ... a fenntartható fejlődés azonos a nagyon hosszú időn át tartó növekvő fogyasztással...” Az ökológiai közgazdaságtan alaptétele, hogy egy adott nagyságú rendszerben (ez a földi ökoszisztéma) az alrendszerek (jelen esetben az emberi gazdaság és populáció) nem növekedhetnek korlátlanul... Ez fizikai törvény.

Végül érdemes még megemlíteni azt az esetet, amikor neves, de az ökológiában járatlan (és főként a környezeti probléma iránt érzéketlen) tudósok foglalnak állást a témában. Sárközy korábbi francia elnök néhány éve megbízta Joseph Stiglitzet, Nobel-díjas közgazdászt, hogy tudóstársaival dolgozzon ki alternatív mutatókat a gazdasági teljesítmény mérésére a GDP helyett. A Stiglitz, Sen (szintén Nobel-díjas) és Fitoussi jelentés a jövőnek átadott vagyont tekinti a fenntartható fejlődés központi kérdésének. Fizikai, természeti, emberi és társadalmi tőkét említ. Előrelépés a természeti környezet tőkeként való felfogása, de a fizikai tőkével kapcsolatban ugyanaz a probléma vetődik fel, mint fentebb; a fosszilis energiák kitermelésére és feldolgozására szolgáló tőkét, vagy a nehézipar, nehézszerkezetipar tőkeállományát kifejezetten csökkenteni kellene a fenntartható fejlődés érdekében.²

A fenntarthatóság – a dolog természeténél fogva – globális fogalom. Az egyes országok esetében – kényszerűen – azért beszélünk fenntarthatóságról, mert nincs olyan globális intézmény, mely ebben a kérdésben kompetens lenne és kikényszeríthetné az eltartóképeség betartását. Az viszont már ugyancsak a fogalom szakszerűtlen használatára és burjánzására utal, amikor egyesek ágazati és vállalati szintű fenntarthatóságról beszélnek. Egy gazdasági ágazat esetében az ökológiai fenntarthatóság követelménye csak a környezetbarát alternatíva teljeskörű megvalósítása esetén teljesülhetne. (Pl. a mezőgazdaságban csak extenzív biogazdálkodás, a közlekedésben csak alternatív üzemanyagok használata és minimálisra csökkentett úthálózat, az energia-szektorban csak megújuló energiák, stb.) A vállalatok szintjén az utóbbi egy-két évtizedben megjelenő környezetvédelmi és társadalmi funkciók – megítélésem szerint – elsősorban marketing célokat szolgálnak, és abból a kényszerű helyzetből fakadnak, hogy a '80-as évek eleje óta eluralkodó neoliberális szemlélet korlátozta az állami beavatkozást, s így bizonyos közjavak előállítására és közfunkciók ellátására – önkéntes alapon – a vállalati szektorra hárult (*second best solution*).³

---

² A fenntarthatóság különféle definícióit és bírálatukat lásd Karcagi Kovács Andrea: *Mivel mérjük a fenntarthatóságot?* c. doktori disszertációjában. Debreceni Egyetem, 2012.

³ A neoliberális áramlat képviselői ez ellen nemhiába tiltakoztak: Alfred Rappaport: a vállalati gazdálkodás fő célja a *shareholders' value* növelése kell legyen; Milton Friedman: a profittermelés. Az igazi megoldás (*first best solution*) az lenne, ha a közjavakat az állam állítaná elő, a közérdeket az szolgálná ki.

A minap teljes kudarccal zárult a második riói Föld-konferencia. A fenntarthatóság fogalmának parttalan burjánzása sem helyettesítheti azt a követelményt, hogy ha azt a sok szépet és jót, amit beleértünk e fogalomba, meg akarjuk őrizni, *fenn kell tartanunk az ökoszisztémák megújuló képességét*. Ez csak akkor sikerülhet, ha a világ leghatalmasabb országai erre kötelezettséget vállalnak.

Megjelent a Magyar Nemzet 2012. július 19-i számában; rövidítve és illusztrációk nélkül.

A szerző a Corvinus Egyetem docense